

МИЛКА ИВИЋ

(Београд)

О НЕКИМ СРПСКИМ ИМЕНИЦАМА КОЈЕ СЕ УПОТРЕБЉАВАЈУ КАО СПЕЦИФИЧНИ КВАНТИФИКАТОРИ

Опсервације изложене у овом раду, а које се тичу досад у језичкој науци неразматране улоге одређених, партикуларизаторски употребљених именичких лексема у обезбеђивању могућности избројавања таквих прехранбених артикала као што су со и шећер, и тачности које се пију (вода, кафа, ракија и др.), најпотпуније потврђују собом валидност теоријских увида Предрага Пипера објављених у његовом раду Пипер 2002.

Кључне речи и појмови: степеновање, квантификовање бројем, кашика соли/шећера, кашичица соли/шећера, прегршт соли/шећера, зрнце соли, коцка шећера, кап воде, млека итд., чаша воде/бокал воде и сл., две кафе/три ракије и сл.

Своју студију Пипер 2002, препуну изузетно проициљивих запажања, Предраг Пипер је посветио осветљавању феномена степеновања, тј. нунумеричког квантификовања, описујући његову суштину следећим речима: „Степеновање као нунумеричко квантификовање (нпр. *мало учесника / много учесника, краћи реферат̄ / дужи реферат̄*) засновано је на поређењу и на примени механизма приближне и врло ограничене скаларности за разлику од квантификовања бројем, које се реализује поређењем величине целог скупа са јединицом тога скупа као параметром, из чега је изведена скаларност високе прецизности – градуелна квантификација“ (Пипер 2002, стр. 59). Две године после објављивања Пиперове студије о којој је реч публикован је рад Wiese 2004. Аутор тога рада, Heike Wiese, у њему разматра смисао употребе енглеских израза *many* и *much*. Оно што је Wiese имао поводом те употребе да каже, у најпотпунијој мери потврђује вредност Пиперових научних проициљивих запажања.

У своме раду насловљеном *Избројивост̄ оно̄ја ш̄ӣо именица означава као̄ ꙗрама̄ӣчки ꙗроблем* (в. Ивић 2008, стр. 18) напоменула сам следеће: „Избројивост одликује појаве које поимамо као отелотворене у виду појединачних, јасно уобличених ентитета.“ Међутим, та јасна уобличеност није својствена свим овоземаљским појавама; многе од њих ње су лишене (као, на пример, вода, вино, со или мед). Управо на таквима ће овом приликом бити усредсређена наша истраживачка пажња, и то са циљем да се осветле околности под којима је могуће остварити њихово квантификовање, како оног градуелног, тако и оног избројивог карактера. Под окриљем нашег најнепосреднијег истраживачког фокусирања наћи ће се два прехрамбена артикла која се додају другим јелима – а то су со и шећер, а од текућина које људи пију – вода и кафа.

На стр. 25. наведеног рада Ивић 2008, суочавамо се са применом термина *ꙗр̄ӣикуларизација* и термина *ꙗр̄ӣикулариза̄ӣор*.

Првим се указује на поступак издвајања појединачног ентитета из неке групе или градивне појавне датости, а другим на исказно средство којим се то постиже. Кад је о соли и шећеру реч, треба имати у виду да се њихово партикуларизовање не обавља доследно на идентичан начин. Ту, наиме, ствар овако стоји.

Има случајева кад је истим партикуларизатором исказани елемент применљив како на информацију „со“, тако и на информацију „шећер“. Тако се, на пример, може рећи не само *ꙗре̄ӣрӣш̄ӣ соли*, већ и *ꙗре̄ӣрӣш̄ӣ шећера*. У РМС, под одговарајућом лексичком одредницом, изнет је податак о томе да је речју *ꙗре̄ӣрӣш̄ӣ* имплицирана количина именоване материје која може да стане у заједно „састављене дланове са савијеним прстима у облику шупље полулопте“. Квалификовање које ту својим присуством обавља партикуларизатор *ꙗре̄ӣрӣш̄ӣ* семантизовано је у смислу оног степеновања о којем говори Предраг Пипер у свом поменутом раду. Намеће, наиме, спознају тога да су се именоване прехрамбене материје затекле, у датом случају, у количини не баш сасвим малој, али свакако пре изразито омањој, него голомој.

Има предмета као што су, рецимо, *кашичица* или *кашика*, чији је обухватни аспект сагледив, тако да кад их испунимо шећером или сољу аутоматски добијамо одговарајући увид у остварену количинску заступљеност тих прехрамбених датости, а при том нам се неминовно отвара и могућност примене поступка избројивости – уп.,

с једне стране, *кашика/кашичице шећера, кашика/кашичице соли*, а с друге: *једна, две, кашике/кашичице шећера, једна, две, ѿри, чеѿири кашике/кашичице соли*.

У РСАНУ, под бројем 2. лексичке одреднице *зрно*, изнет је податак о томе да се *зрном* назива „мали, често сасвим ситан предмет, делић неке материје“; у тој околности лежи објашњење чињенице да је сасвим прихватљиво рећи *зрно ѿеска*. И кад се разговор о соли води, партикуларизаторска функција је такође додељива управо тој лексичкој јединици, уз напомену да се тада, по правилу, користи њен деминутивни исказни лик: *зрнце соли*.

Кад је о шећеру реч, будући да је њему, за разлику од соли, доступна и специфична, изразита врста, материјализованост, његово помињање се често удружује с поменом именице *коцка*, чијим се присуством шећер, у партикуларизаторском смислу, ближе одређује: *коцка шећера*.

Назив *коцка*, тачно је растумачио (под 2а) РСАНУ, способан је да исказе собом „комад нечега у облику коцке“, а наша је дужност, овом приликом, да нагласимо: и тиме тај „комад нечега“ учини подложним *избројавању* – уп. *један комад шећера, два комада шећера, ѿри комада шећера* итд.

Могућност *избројавања* се поставља као актуелни теоријски проблем и кад је течност у питању.

Српски језик располаже изразом *каѿ*, који служи томе да собом именује *најмању моѿућу* количину било какве *ѿечне* материјалне датости. На њу, кад је исказујемо у *каѿима*, можемо, без икаквих тешкоћа, применити поступак бројања – уп. *две или ѿри каѿи воде, чеѿири до ѿеѿ каѿи млека* и сл.

Течност бива ближе одређена у квантификаторском смислу и по величини посуде у којој је садржана – уп. *чаѿа воде, бокал воде, лавор воде, буре воде* и сл.

Кад је у некој социјалној средини свима познато из каквих се посуда испијају како кафа, тако и разна друга безалкохолна и алкохолна пића, онда се њиховим именовањем уједно разоткрива и њихов квантификаторски статус, што онемогућује *избројавање* – уп. *Мира је наручила чеѿири кафе, а Жика једну ракију* и сл.

Остаје као научни задатак да се истражи у којим се све социјалним срединама широм света примењује описани исказни поступак.

Литература

- Wiese 2004: Heike Wiese, *Numbers, Languages and the Human Mind*, Cambridge 2004, Cambridge University Press.
- Ивић 2008: Milka Ivić, Izbrojivost onoga što imenica označava kao gramatički problem, *Lingvistički ogledi*, treće, dopunjeno izdanje, Biblioteka XX vek, Beograd 2008, 13–38.
- Пипер 2002: Предраг Пипер, Степеновање у граматици и речнику (у српском и другим словенским језицима), *Зборник Мајице српске за славистику*, 61, Нови Сад 2002, 59–78.
- РМС: *Речник српскога језика*, Нови Сад, Матица српска, 2008.
- РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, Београд, изд. САНУ.

Summary

Milka Ivić

ON SOME SERBIAN NOUNS WHICH ARE USED
AS SPECIFIC QUANTIFIERS

This article presents additional support to the theoretical views of Predrag Piper exposed in his work 2002 focussing some hitherto in the linguistic literature unconsidered ways in which noun items help implying quantification.